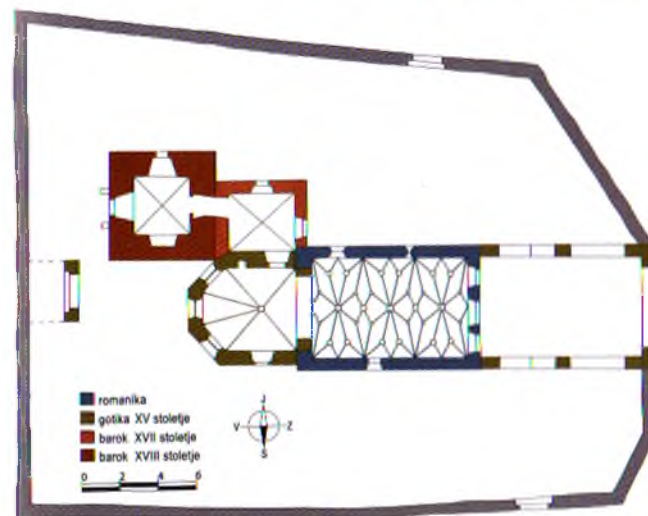

Arhitektura

Ko od daleč opazujemo cerkveno gmoto z obrežja jezera in čez most, s ceste ali z vrhov bližnjih hribov, se oko ustavi na najvišjem cerkvenem delu na jugovzhodni strani ob prezbiteriju – na baročnem **zvoniku**. Na vseh štirih straneh so ob vrhu dvojne line (bifore) z okviri iz zelenega peračiškega kamna, lomljenega v bližini Radovljice. Na zahodni strani pod linami so letnice gradnje zvonika 1738 in 1744 (dokončanje del?) ter 1934 kot leto obnove. Zvonik je vodoravno deljen z dvema v zeleni barvi naslikanima pasovima. Obnovljeni robovi v rdeči in okraști ter rdeči in zeleni barvi posnemajo stari vzorec 'diamantov', t. i. šivanih robov. Pri bolj imenitnih arhitekturah so bili robovi grajeni iz kamnitih blokov, klesanih v obliki diamantov, na preprostejših stavbah ali zaradi pomanjkanja denarja so se morali zadovoljiti le z naslikanim takšnim motivom. Kapa zvonika je baročna

Pogled na cerkev sv. Janeza Krstnika s severozahoda

Tloris cerkve z obzidjem in kapelo

v obliki dvojne čebule. Nad večjo čebulo je laterna, nad njo pa še manjša čebula s križem na vrhu. Mikavnost kape zvonika je kritina iz skodel, ki je bila v novejšem času obnovljena. V zvoniku je le en zvon. Prenovo celotnega spomenika z zvonikom vred so začeli leta 1995. V srednjem veku je bila zunanja podoba cerkve precej drugačna, ker ni bilo ne monumentalnega baročnega zvonika ne cerkvene zakristije ob njem. Iz vizitacijskega poročila leta 1653 izvemo, da je cerkev še v tistem času imela lesen nadstrešen stolpič z zvonovoma, katerih vrvi so visele v sredo cerkve.

Zahodno od zvonika je **zakristija**, sezidana okoli leta 1661. Še danes ima stara macesnova vrata, ki peljejo iz prezbiterija v zakristijo in na katerih je bila nekoč vrezana letnica 1661. Vizitator je v letih 1668–1669 zapisal, da so zakristijo sezidali štiri leta poprej, torej okrog leta 1665, vendar omenjena letnica postavi ta prizidek v zgodnejši čas.

Na vzhodni strani za cerkvijo stoji odprta pokopališka **kapela**. Strma, s skodlami krita streha sloni na dveh slopih. Edina stena kapele je del pokopališkega zidu, ki je ometan in poslikan s freskami. Te so danes žal zelo slabo vidne: v sredini je Križani z Marijo in Janezom Evangelistom /1/. Freska je del Mojstra bohinjskega prezbiterija iz okrog leta 1440. Levo od Križanja je Jernej iz Loke v drugi četrtini 16. stoletja naslikal Janeza Krstnika v kameljem oblačilu in s knjigo v rokah /2/. Za njim se vije trak z latinskimi besedilom, pisanim v gotici: *Ego vox clamans / tis* (Sem glas vpijočega ...). Desno od Križanja je isti slikar nad starejšim ometom naslikal sedečo Marijo z Jezusom v naročju /3/. Zdi se, da je Jernej iz Loke oba svoja prizora na levi in desni strani Križanega 'obnovil' po dveh starejših (v spodnji plasti) poškodovanih delih Mojstra bohinjskega prezbiterija.

Pokopališka kapela na vzhodni strani za cerkvijo

Notranjščina cerkve proti pevskeemu koru

listov. Pred kaseto so spet vtisnjeni zrcalno obrnjeni letnici 1701 in monogram IHS. Letnici in monogram so obdani z vtisnjenim krogom. Kritino cerkvene lope so obnovili leta 1996, ko so jo spet na star način prekrili s škodlami. Pod lopo je pred glavnim vhomodm puščica za denar v obliki valja oz. stebra iz peščnjaka. Pokrita je s starim železnim pokrovom z režo za denar in s sistemom za zaklepanje. Je del opreme 17. stoletja.

Cerkvena **ladja** – vedno bolj kaže, da je bila prvotno zares romanska – je bila nekoč za okrog 1,5 m nižja od današnje in je imela raven lesen strop. V tlorisu je bila istih mer kot danes: dolga je bila 8,3 m, široka 5,2 m in na vzhodni strani je najbrž imela (po primerjavi z drugimi sorodnimi arhitekturami) polkrožno romansko apsido. Na podstrešju sta na vzhodni in zahodni ladijski steni ohranjena nižja zatrepa starejše ladje, ki so jo povišali ob dozidavi sedanjega gotskega prezbiterja. Stara ladja je bila v spodnjih delih sten in v obeh

Notranjščina cerkve proti prezbitoriju

trikotnih čelih zidana iz okroglega kamenja. Slikarji na zunanjščini južne ladijske stene in na notranji strani severne ladijske stene jo postavljata vsaj na začetek 14. stoletja (Zadnikar 1959 in 1982).

Ladja je dobila današnjo obliko okrog leta 1520, ko so jo obokali z zvezdastim obokom. Sklepniki so okrogli in skoraj vsi kamnoseško obdelani. V glavni osi sta dva sklepnika figuralno okrašena: eden z glavo Janeza Krstnika, drugi s Krstom v Jordanu, po katerem plavajo race. Preostali sklepniki so okrašeni z rozetami raznih velikosti, s stilizirano vinsko trto, stilizirano lilijo, vetrnico in hrastovimi listi. Rebra in ves kamnoseški okras so delo Mojstra HR, ki je ustvarjal na Gorenjskem, med drugim tudi prezbitorij župnijske cerkve v Škofji Loki in podružnične cerkve v Spodnji Besnici pri Kranju (Cevc 1970). Ladijski prostor je zaradi višine postal prostornejši in zračnejši in je zahteval več svetlobe. Tako so v južni ladijski steni prebili **poznogotsko dvodelno okno** z motivom dvojnega ribjega mehurja ob

Poznogotsko okno na južni ladijski steni

vrhu, a so s tem uničili del gotskih fresk domnevnega Kristusovega vnebohoda in jih najbrž tudi prvič prebelili.

Leta 2008 so v južni ladijski steni odkrili poševno v steno vrezano lijakasto, strelnim linam podobno **pokončno okence**, ki ga ob vrhu pokriva kamnita plošča. Gre za eno od oblik romanskega okna, ki pa ni bila neznana v zgodnji gotiki.

Okrog leta 1400 so sezidali današnji gotski **prezbiterij** s tremi okni [Komelj 1973]. Bil je višji od nekdanje ladje z ravnim stropom. Je pravokotnega tlorisa, križnorebrasto obokan; v sredini oboka je en sam okrogel sklepnik z naslikano Kristusovo glavo s križnim nimбом. Obok sloni na geometričnih konzolah. Vzhodna stran prezbiterija prehaja v tri stranice [odsečnice] pravičnega osmerokotnika.

Obok ladje

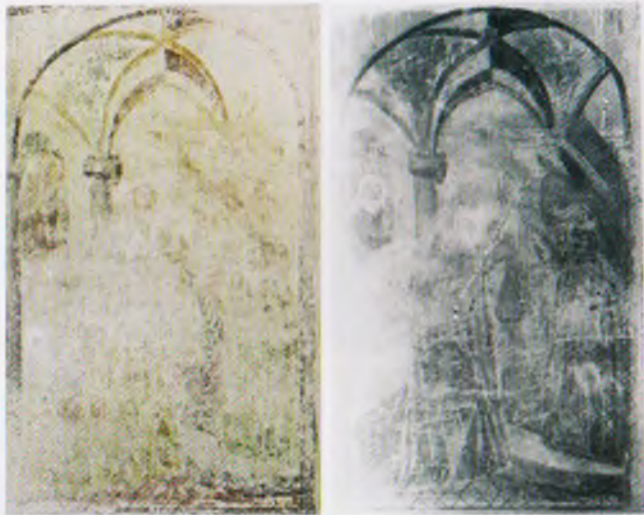

Kamnoseško obdelana sklepnika na oboku ladje

Pravokotno **okno** na severni steni prezbitorija so predrli okrog leta 1668 in dve enaki, tipični za 17. stoletje, so napravili tudi na zahodni strani ladje (na levi in desni ob vhodnih vratih). Približno takrat so v severni ladijski steni prebili okno, ki so ga leta 1956 zazidali, ker so predenj postavili stranski oltar. Zaradi boljšega zračenja so okno v času zadnjega obnavljanja pred letom 2009 spet vzpostavili. Ob obnavljanju cerkve so se po letu 1995 odločili za regotizacijo prezbitorija. Srednje okno v prezbitoriju za glavnim oltarjem je bilo zazidano, okni na severni in južni odsečnici pa sta bili v 17. stoletju preoblikovani. Tako so na vseh treh odsečnicah odprli originalne gotske okenske odprtine in vanje umestili rekonstruirane kamnite okenske okvire iz peščenjaka. Zaključka severnega in južnega okna sta danes (rekonstruirano) zaključena z gotskim trilistom, vzhodno okno pa je zaključeno z rozeto. Vsa okna so zasteklili na star način, z lečastimi stekelci.

Prezbitorij

Poslikava /5/ na severni steni lope na posnetku iz leta 2012 in na starem posnetku

Robovi glavnega cerkvenega vhoda so obdani z dvojnim vijoličastim pasom, ki naj bi dajal vtis kamnitne obrobe. Desno od vhodnih vrat je slikarija, na kateri se šestkrat ponovi figura Janeza Krstnika v kožnati halji, prepasani z usnjenim pasom /6/. Krstnik kleči, moli, spi, hodi in polaga roko na neko osebo. Na desni, južni steni (vhodne lope) je naslikan Janez Krstnik s knjigo v roki, ko krščuje klečeče /7/. Na ožji, zunanji stranici lope je sv. Florijan, ki gasi gorečo stavbo /8/. Na vrhu freske je z rdečo barvo zapisano *Consideratio Praemij Minuit Vi... flagelli / Gab: Clemens (?) Vic: Bohine(n)sis 1619* (upoštevanje plačila zmanjša ... kazni / Gabriel Klemen, bohinjski vikar). Freske v spodnjem pasu fasade od leve proti desni upodabljajo spečega kmeta pred vijoličastim ozadjem in zaveso z rdečimi gubami

Poslikava /7/ na južni steni lope na posnetku iz leta 2012 in na starem posnetku

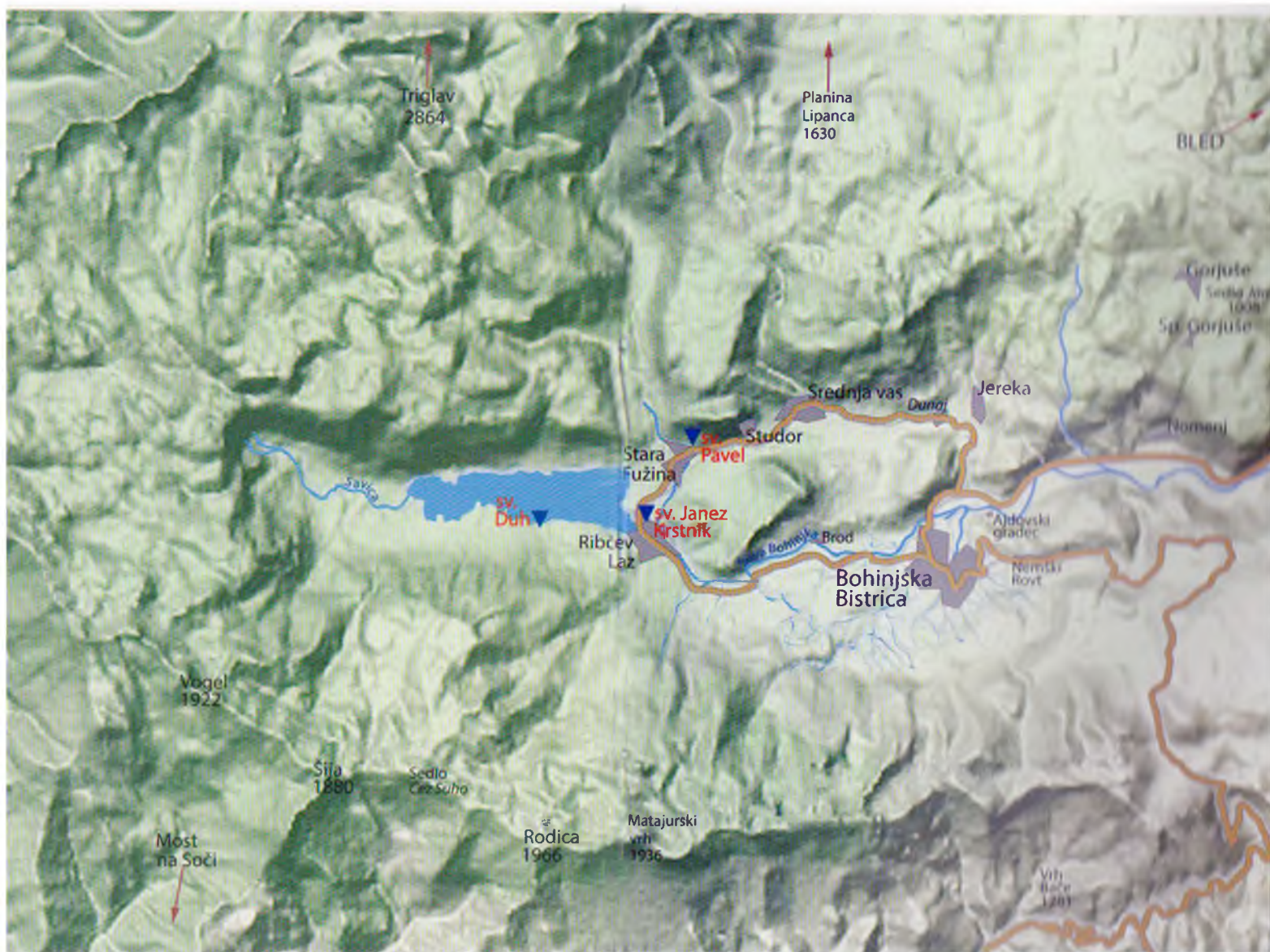
/9/, sledi vrsta danes slabo vidnih kmetov, ki držijo zavese z rdečimi, zelenimi in vijoličastimi gubami /10/, pod sv. Florijanom stojita pred rumenim ozadjem ribiča v pogovoru in v rokah držita ribiško palico in sak, desni je oblečen v belo spodnje perilo, levi pa nosi vijoličast suknjič /11/. Vsa ta slikarija je iz druge četrtine 16. stoletja in je delo lokalnega slikarja Jerneja iz Loke, ki je med letoma 1520 in 1540 delal na Gorenjskem, v Posočju in Beneški Sloveniji. V tukajšnji cerkvi sv. Janeza se pojavi še štirikrat: na južni fasadi, v kapeli za cerkvijo, na zunanjsčini prezbiterija in v največji meri v prezbiteriju.

Na **zunanjsčini južne ladijske stene** so tri plasti sv. Krištofa. Najstarejšo iz okrog leta 1300 so odkrili leta 1956, a je zelo slabo vidna /12/. Vidni so bili spodnji del čokoladno rjave halje sv. Krištofa,

Poslikava /?/ na južni steni lope na posnetku iz leta 2012 in na starem posnetku

Na severni levi **zunanji strani slavaloka** je Mojster legende sv. Jakoba okrog leta 1520 naslikal dva prizora: v spodnjem delu Rabelj izroča Herodiadi glavo Janeza Krstnika /80/, zgoraj je Gostija pri Herodu /81/. Vrh slavaloka je (tudi še v smislu 'kranjskega prezbiterija') upodobljeno Marijino oznanjenje s prihajajočim nadangelom Gabrijelom na levi strani in klečečo Marijo s knjigo na klečalniku na desni strani /82/. Ozadje zapolnjujejo listi (vinske trte) in vitice, ki se razpredajo tudi po vsem ladijskem oboku. Nad lokom slavaloka je v sredini obledel, nerazrešen grbovni ščit s šlemom na vrhu. Na desni strani slavaloka je naslikano Obglavljenje svetnika /83/, verjetno Janeza Krstnika. Del naivno prikazuje renesančne uglajenosti in razkošja takratne noše (ženske figure) zaostri severnjaški duh, npr. z robotim, stoječim rabljem v noši in z orožjem nemškega *Landsknechta* na levi strani slavaloka ter z naturalističnim podajanjem krvavih dogodkov. Severnorenesančni slog je mojster prepletel s svojimi rustikalnimi rešitvami in z značilnostmi pozne gotike (gube halj). Roko tega slikarja in njegove delavnice s severnorenesančnimi elementi zasledimo v bližnji cerkvi na Brodu, leta 1524 v Bodeščah pri Bledu na freski na severni zunanjšini ladje s prizorom iz legende sv. Jakoba, po kateri je dobil zasilno ime, in v Spodnji Besnici pri Kranju. O njegovem izviru in povezavah so zapisane razne domneve (Höfler 1996).

Glavi Janeza Krstnika iz 14. in 13. stoletja

Oprema cerkve

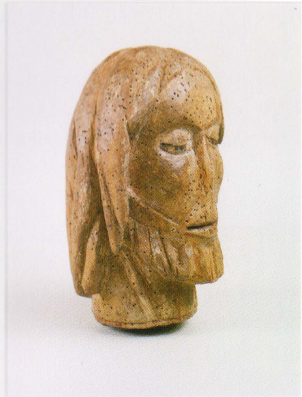
57

Od srednjeveške cerkvene opreme je v cerkvi ohranjena le ena umetnina, in sicer skulptura **Glava Janeza Krstnika** s slogovnimi značilnostmi iz druge polovice (?) 14. stoletja. Stoji na južnem stranskem oltarju in je pritrjena na podstavke iz 19. stoletja, ki je srčaste oblike in stoji na struženih nogah. Originalna stara skleda (krožnik) manjka. Ta novejši podstavek z glavo je videti na razglednici iz ok. leta 1900 (Mahnič-Glavan 1995).

Plastike glav Janeza Krstnika v skledi ali na krožniku so na Slovenskem redke, več pa je ohranjenih na Tirolskem, avstrijskem Koroškem in Štajerskem ter Bavarskem. Hranijo jih v cerkvah, posvečenih sv. Janezu Krstniku, in se nanašajo na pripoved: Ko so na željo Salome na Herodov ukaz obglavili svetnika, so glavo prinesli pokazat njegovi ženi Herodiadi. Ta je pred tem idejo za to dejanje iz maščevanja do Janeza Krstnika, ker ji je očital prešuštvo s Herodom, prišepnila hčerki Salomi.

Glavi Janeza Krstnika iz 14. in 13. stoletja

Upodobitve Krstnikove glave so posebej častili verniki, ki so trpeli zaradi glavobola ali bolezni v vratu. Ljudje so verjeli, da pomagajo najti utopljenega, če so jih vrgli v vodo.

Pred leti so na cerkvenem podstrešju našli še eno, **starejšo Krstnikovo leseno glavo**. Lapidarna, kot iz bloka kamna izklesana glava kaže na mediteranski vpliv; izraz prej spečega kot po trpljenju mrtvega človeka, vzporedno padajoči prameni las in brade so bližji poznoromanskemu kot zgodnjegotskemu izrazu in postavljajo to delo vsaj v drugo polovico 13. stoletja, če ne prej. Glava je danes shranjena v območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v Kranju. V iskanju sorodnih umetnin se spomnimo glave Križanega iz Bal v Istri iz okrog konca 12. stoletja (Mor 2012).

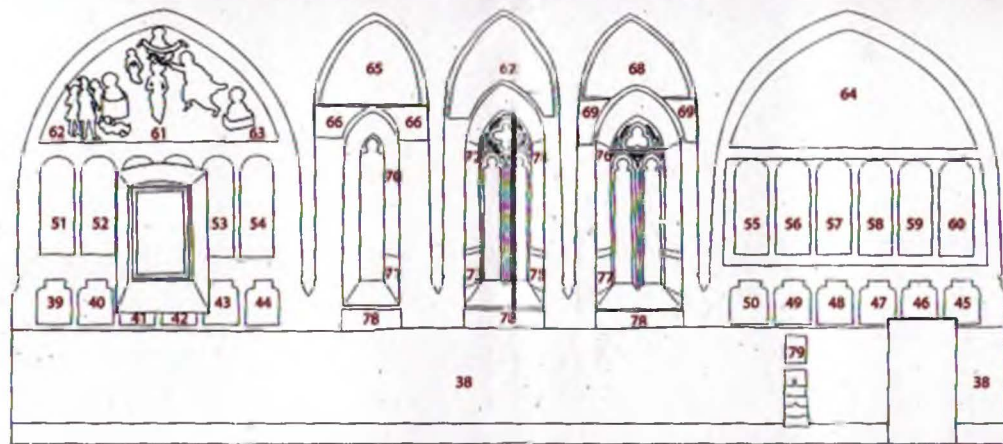
Tretja srednjeveška umetnina iz cerkve je **srednji del krilnega oltarja** s kipom Janeza Krstnika iz okrog leta 1490. Omara s kipom je razstavljena v Narodni galeriji, nekoč pa je bila del velikega oltarja tukajšnje cerkve.

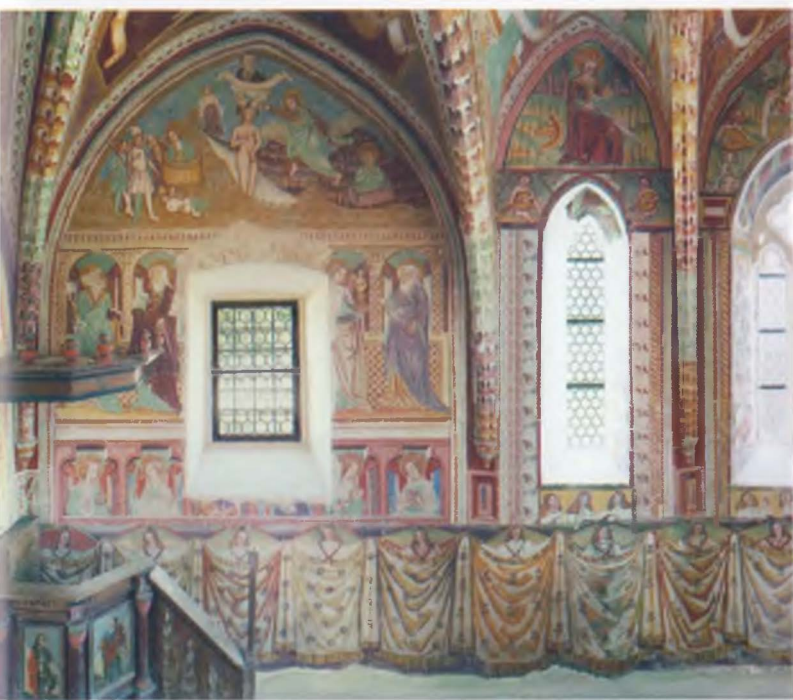
Leta 1631 je vizitator ukazal podreti **stranska oltarja**, po vsej verjetnosti še gotoka. V vizitaciji sta omenjena stranski oltar na evangelijski (severni) strani, posvečen sv. Janezu (Krstniku?), in stranski oltar na listni (južni) strani, posvečen sv. Elizabeti. Kmalu zatem so morali naročiti nova oltarja, ki pa sta bila postavljena v obratnem smislu, če se vizitatorja iz leta 1631 in tudi poznejši iz leta 1653 nista zmotila (?) pri navedbah evangelijske in listne strani. Stranska oltarja sta na mestih, tako kot še danes, stala že leta 1821; 4. maja 1821 ju je v časniški prilogi *Illyrisches Blatt* na strani 70 omenil F. K. J. Richter. Vsak je bil postavljen na svojo (še danes obstoječo) menzo, imel je le eno krilo, ker bi drugo krilo ovirala stena, do katere je bil potisnjen.

Južni stranski oltar (desni), ki naj bi bil po zapisu vizitatorjev iz leta 1631 in iz leta 1653 severni, je opremljen z napisom in letnico nad predelo: *S. Joannes ora pro nobis 1635* (Sv. Janez, prosi za nas). V glavni niši je na leseni tabli (90 x 64 cm) v manierističnem

Srednji del nekdanjega krilnega oltarja s kipom Janeza Krstnika iz okoli leta 1490

Legenda poslikav na stenah prezbiterja cerkve sv. Janeza Krstnika

- 38 Angeli z zaveso
- 39 Sv. Marjeta
- 40 Sv. Neža
- 41 Mučenka
- 42 Mučenka
- 43 Sv. Agata
- 44 Sv. Marina?
- 45 Mučenec
- 46 Mučenec
- 47 Sv. Blaž
- 48 Sv. Lovrenc
- 49 Sv. Štefan
- 50 Mučenec
- 51 Sv. Peter
- 52 Sv. Filip
- 53 Sv. Janez Evangelist
- 54 Sv. Matej
- 55 Sv. Tomaž
- 56 Sv. Matija
- 57 Apostol z bodalom
- 58 Sv. Jakob st.
- 59 Sv. Jernej
- 60 Sv. Pavel
- 61 Krst v Jordanu
- 62 Čudež Janeza Evangelista
- 63 Smrt Janeza Evangelista
- 64 Marija s plaščem
- 65 Sv. Katarina v pokrajini
- 66 Puta z glasbiloma
- 67 Marija z Jezusom
- 68 Svetnica (Marija?) s knjigo
- 69 Puta s piščalkama
- 70 Sv. Boštjan
- 71 Knjiga na polici
- 72 Sv. Elizabeta
- 73 Knjiga v niši
- 74 Sv. Zaharija
- 75 Knjiga v niši
- 76 Sv. Ahac
- 77 Kelih
- 78 Pojoči dečki
- 79 Zvonec, steklenica, čaša, sodček

215. zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, KNSS
Cerkev sv. Janeza v Bohinju, Ksenija Rozman

Izdal in založil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, www.zvkds.si
Zanj dr. Jelka Pirkovič
Uredila Marina Zupančič
Jezikovni pregled Irena Grahek
Fotografije Drago Bac
Oblikovanje NUI, d. o. o., Mateja Jenič
Tisk Littera picta, d. o. o.
Naklada 2000 izvodov
Ljubljana 2012

Distribucija in prodaja BUČA, d. o. o., Kolarjeva c. 47, 1000 Ljubljana,
tel.: +386 1 230 65 80, www.buca.si

Vodniki zbirke Kulturni in naravni spomeniki Slovenije so natisnjeni
tudi v angleškem prevodu.

Platnice cerkev sv. Janeza Krstnika ob Bohinjskem jezeru, foto Drago Bac
Zavihek spredej pregledna karta Bohinja, izdelal Drago Bac na podlagi
Google Earth
Zavihek zadaj panorama prezbiterijskih sten cerkve sv. Janeza Krstnika in načrt
poslikav, izdelal Drago Bac

Stran 5: kartografska in slikovna zbirka NUK
Strani 7, 22 v sredi, 32 desno, 33 desno, 34 desno [2 foto, spodnja foto I. Komelj
1956], 37 spodaj, 59, 63: foto France Stelè verjetno pred letom 1938, fototeka
INDOK center, MIZKŠ; fotografije obdelal Drago Bac
Stran 8: foto Milan Sagadin, fototeka ZVKDS – OE Kranj
Stran 16: foto Bojan Salaj, © Narodna galerija, Ljubljana 2012
Stran 19: tloris cerkve sv. Janeza Krstnika z obzidjem in kapelo izrisal Drago Bac
Načrte z označenimi poslikavami za cerkev sv. Janeza Krstnika izrisal Drago Bac

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

726:27-523.4(497.4Bohinj)[036]

ROZMAN, Ksenija, 1935-

Cerkev sv. Janeza v Bohinju / Ksenija Rozman ; [fotografije Drago Bac].
Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2012. - (Kulturni in
naravni spomeniki Slovenije : zbirka vodnikov ; 215)

ISBN 978-961-6902-09-0

264493312